

Globalizace a vzdělávání

Po třech tisíciletích specialistické exploze a rostoucí specializace a odcizení v technologických extenzích našich těl přišel dramatický zvrát. Svět se scvrkl. Elektricky smiřštěný glóbus je pouhou vesnicí. Elektrická rychlost, která v náhlé implozi spojila veškeré sociální a politické funkce, značně zintenzifikovala i naše vědomí odpovědnosti.

M. McLuhan

Od sedmdesátých let dvacátého století se vzdělávání začalo merkantilizovat. Podle mnoha kritiků proměn procesů řízené socializace se transformovalo na pouhé předávání informací, objevila se nová hesla jako *informační společnost, učící se společnost, znalostní ekonomika, společnost vědění, kurikulum podle kompetencí, učít se učit*. Za těmito hesly lze tušit ani ne tak optimistickou víru v moc a sílu vzdělávání a učení, ale mnohé znepokojivé jevy a trendy: krizi státu, diktát ekonomické racionality a všobsáhlé technizace, prosazení tržně-klientského systému ve vzdělávání, rozvolnění a překrývání vzdělávacích prostorů, oslabení integrující role školy. Zdůvodněním těchto jevů je *globalizace a internacionalizace ekonomiky*, která si vynutila nejen otevření pracovních trhů a volný oběh kapitálu a zboží, ale také v dosavadní historii školy zcela bezprecedentní strukturální homogenizaci školských systémů, cílů vzdělávání a standardizaci výkonu učitelského povolání. Tento sjednocující proces je svým způsobem naprostou kontradikcí myšlenkového pohybu, který jsme v tomto textu definovali jako postmodernismus.

Globalizace jako paradox postmoderny

Jeden z prvních teoretiků globalizace U. Beck na sklonku devadesátých let 20. století řekl, že globalizace je nejčastěji užívané, zneužívané a nejméně často definované, patrně nejhůře pochopené, nejzamlženější a politicky nejúčinnější heslo posledních, ale také nadcházejících let (Beck 1997: 42). Od té doby situace pokračovala a globalizace dospěla k bodu obratu, stále však ještě nemáme

„jednotné vymezení obsahu, charakteru, směřování G, ani ucelenou teoretickou reflexi. Chybí souhlasné určení počátku a etapu, opomíjen je historický kontext, přehlíženy bývají různé odklony a protiproudy typu deglobalizace či glocalizace.“ (Širůček 2009: 21) Na druhou stranu, procesy ekonomické globalizace, jakkoli složité, mají velmi jednoduchou zobecnitelnou logiku, kterou lze shrnout, podobně jako to učinil Petrušek (2003: 99), pod tři základní axiomy:

- axiom komodifikace – nic se nestane globálním, co se nestane zbožím;
- axiom trhu – co je neprodejné, to se neglobalizuje;
- axiom totality – všechno, co se může globalizovat, se globalizuje.

Tento na první pohled jednoduchý tržní vzorec života v postindustriální společnosti produkuje množství antropologických, společenských a kulturních antinomií, které jsou vnímány jako nevyzpytatelné, a proto co do svých důsledků jako ohrožující. Přestože všeobecně přetrvává pohled, že globalizace je záležitostí posledních čtyřiceti let, podle Širůčka (2009: 22) lze první globalizaci popsat již před 8 000 lety s rozšířením genetiky upraveného obilí. Pokud je globalizace spojována s politikou či kulturní skutečností (internacionalizace kultury a hodnot), lze o globalizaci hovořit již v antice. Je-li globalizace dáována do souvislosti s ekonomikou (internacionalizace či integrace), lze její počátek vztahovat již k 16.–17. století. V 18. století průmyslová revoluce podnítila modernizaci infrastruktury a výroby a léta 1870–1913 byla dokonce charakterizována absencemi omezení na pohyb zboží, kapitálu i práce a zásahy státu byly redukovány na minimum (hlavním aktérem těchto změn byla tehdy Británie jako nejrozvinutější industriální mocnost). Současná fáze (zhruba od roku 1980) je charakteristická zostrujícími se konflikty mezi aktéry a zdá se, že negativa začínají převažovat a globalizační procesy se zpomalují s obratem, který nastal kolem roku 2000.

V kontextu globalizace je důležité rozlišit její ekonomické, politické, sociální, ideologické, kulturní, antropologické i vzdělávací souvislosti, protože i když jde o různé stránky stejné mince, každá si žádá svého uchopení. Ekonomická globalizace, která bývá často

sama o sobě ztotožňována s globalizací jako takovou, je třetí fází vývoje kapitalismu od předpomopolního přes monopolní k ultraimperiálnímu. Z hlediska teorie dlouhých vln ekonomických cyklů (Kondratěvových K-cyklů) je globalizace přechodem k 5. vlně, tedy k informační revoluci nastupující po revoluci vědeckotechnické.⁸⁹ Popisována je jako strukturální proměna světového hospodářství, „která vede ke stále vyšší vzájemné závislosti trhů a výroby v různých zemích na základě dynamiky obchodu zbožím a službami a pohybu kapitálu a technologií“ (Küng 2000: 196, s odvoláním na definici OECD). Vzájemná závislost je chápána jako globální ekonomická integrace na trzích produktů a služeb, kapitálu a práce, jejímž pozadím je technologický rozvoj a liberalizace mezinárodního obchodu vztahující se nejen na bezbariérovou cirkulaci zboží a služeb, ale také na migraci pracovní síly, finanční toky a investice (Kádárová 2009: 35). K uvedeným liberalizačním krokům výrazně přispěl tlak vyvíjený Mezinárodním měnovým fondem, Světovou bankou, Světovou obchodní organizací na jednotlivé státy, aby uvolnily svoji ekonomiku a umožnily vstup globálního kapitálu, na což mnohé méně rozvinuté a nepřipravené země doplatily devastaci svého hospodářství. Proměny kapitálových trhů v trhy globální v současnosti nutí státy, aby se účastnily celosvětové soutěže o příliv kapitálových investic, což znamená, že celé země, regiony, ba i kontinenty jsou ohroženy ztrátou zájmu kapitálu o investování a rizikem finanční destabilizace.

Globalizovanou ekonomiku charakterizují od devadesátých let minulého století následující rysy (dle Puelles Benítez 2009):

- volný pohyb kapitálu bez omezení národními hranicemi,
- zmenšení klasického konfliktu mezi kapitálem a prací v důsledku rostoucí nezaměstnanosti a vytvoření značné rezervy pracovních sil a výrazného snížení vlivu pracovních syndikátů,

89. Koncepce dlouhých vln modeluje industriální historii sledem čtyř dlouhých K-vln (dle Širůček 2001):

I. K-vlna: 1780/1790–1844/1851 (s horním bodem obrátu 1810/1817) – první průmyslová revoluce.

II. K-vlna: 1844/1851–1886/1896 (s obratem 1870/1876) – „věk železnic“.

III. K-vlna: 1886/1896–1939/1945 (s obratem 1914/1917) – tzv. technickovědecká revoluce.

IV. dlouhá K-vlna: 1939/1945–2000 (s horním obratem 1965/1970) – revoluce vědeckotechnická.

V. K-vlna – tzv. informační revoluce s původně predikovaným vrcholem cca 2020–2030.

- postfordismus, tedy nahrazení vertikálně, hierarchicky a rigidně řízeného hospodářství modelem, který je charakteristický pracovní flexibilitou, decentralizací odpovědnosti a prací v „učících se týmech a organizacích“, kterým je přisuzována vyšší produktivita,
- nárůst automatizace a snížení počtu zaměstnanců, vznik pracovního trhu s malým podílem vysoce kvalifikovaných a dobře placených elit (tzv. ekonomika zlatých límečků), následovaný rozsáhlým sektorem s nízkou (neodpovídající) kvalifikací a malými platy,
- vytvoření společnosti sítí na základě elektronizace a dynamického rozvoje počítačů,
- vzestup terciárního sektoru služeb a pokles sektorů klasických, primárního (zemědělství) a sekundárního (výroba a průmysl),
- nárůst ekonomické, finanční, technologické propasti mezi rozvinutými zeměmi začleněnými do globální ekonomiky a zeměmi méně rozvinutými.

Globalizace umožnila dynamickou akumulaci kapitálu, zvyšování rentability při snižování nákladů na práci a vzhledem k rozmachu dopravy vytvořila podmínky k rozšíření času využitelného pro pohyb a konzum výrobků. Neoliberalní ekonomové oceňují především okolnost, že přechod od regionálních k celosvětovým trhům, který je zajišťován otevřeností toku kapitálu, know-how a lidí, umožňuje mezinárodní standardizaci parametrů podnikání, přemístování výroby za výhodnými podmínkami anebo zákazníci a kompenzaci lokálních turbulencí sdružováním podniků do velkých korporací za účelem strategických partnerství (Kádárová 2009: 35). Stranou již zůstává, že intenzivní využívání levné pracovní síly a surovin vede k ekonomickému nomadismu s řadou negativních důsledků a že vzniká nová mezinárodní dělba práce, pro niž je typická „koncentrace řízení ve vyspělých oblastech a primárních výrobních sémiferálních oblastech světa“ (Sirůček – Hezcko 2006).⁹⁰ Tento jev

⁹⁰ Dimenze mezinárodní dělby práce je historicky sjáta s rozmachem průmyslu. Po druhé světové válce došlo v této oblasti nejen k diferenciaci pracovních úkolů, ale také k regionálnímu průmyslové specializaci. To

znamená, že oproti utopickým nadějím, které byly s globalizací spojeny, rozdíl mezi bohatými a chudými zeměmi se spíše zvětšují, a to nejen ekonomicky, ale také sociálně a politicky, a roste napětí mezi státy a zeměmi tohoto časoprostorově smršteného světa.

V „ultraimperiálním kapitalismu“ jsou dominantními činiteli světové ekonomiky transnacionální obchodní, průmyslové, finanční a další korporace, které se staly skutečnými *globálními hráči*. Již v roce 1990 vyrábělo 500 největších nadnárodních společností zhruba třetinu globálně produkováného zboží a poskytovaných služeb (Mezřický 2003). Ze zprávy o deset let mladšího data *The Network of Global Corporate Control* švýcarských vědců z ETH v Curychu plyne, že pouhé jedno procento nadnárodních společností již ovládá 40 procent ekonomické hodnoty všech těchto společností a celý světový byznys má pod kontrolou zhruba 1300 společností. Jak ukazuje zkušenost Řecka či Španělska, taková situace nevytváří dobré podmínky ani pro tržní konkurenci, ani pro finanční stabilitu (Vitali – Glatfelder – Battison 2011). V nových podmínkách se hovoří o celkové *financIALIZACI světa*. Výrazně vzrostla role spekulativního kapitálu. Byl vytvořen mezinárodní finanční systém, ve kterém je reálná ekonomika (výroba, obchod, služby) oddělena od symbolické ekonomiky finančních transakcí, což vytváří prostor pro spekulativní investory a pro rozmach tzv. *kasimové ekonomiky* (Sirůček – Hezcko 2006, Sirůček 2009).

Požadavek liberalizace světové ekonomiky je zastánci globalizace obvykle vydáván za nezbytný imperativ flexibility, který má ve složitých hospodářských časech předcházet ekonomickým turbulencím, chránit ekonomiky před propadem, předcházet nezaměstnanosti, zvyšovat produktivitu práce a zajistit růst HDP. Janíčko v zamyšlení nad liberálním požadavkem flexibility v ekonomice však nabízí názor, že pozitivní vliv liberalizace na produktivitu, zaměstnanost a HDP v tzv. „flexibilních ekonomikách“ je v současnosti již pouhý mýtus. Podle dlouhodobých statistických dat se v koordinovaných ekonomikách pracovní síla vyznačuje vyšší ekonomickou efektivitou

„napomohlo pohybu celosvětového rozdělení výroby, včetně deindustrializace některých oblastí ve vyspělých zemích, a vzniku nově industrializovaných zemí ve třetím světě“ (Giddens 1998: 71).

i pracovní produktivitu, a proto jí stačí k vytvoření stejné velké domácího produktu nižší množství odpracovaných hodin. Naproti tomu v současných liberalizovaných ekonomikách je růst založen na vyšší intenzitě zaměstnanosti, tedy na delší pracovní době a nižší kvalifikaci (Janíčko 2009). Důvodem tohoto jevu je, že flexibilitní neoliberalní ekonomiky se v dynamicky proměňujícím, nejistém světě orientují zejména na okamžité a krátkodobé efekty, a proto, abychom se ještě jednou vrátili k témuž autorovi, „omezují podmínky nejen pro dlouhodobější rozvoj ekonomiky obecně, ale také pro rozvoj kvalifikací a pracovních kariér zaměstnanců“ (Janíčko 2009). Důsledkem tohoto jevu je také to, že v podmínkách neoliberalní ekonomiky dochází k prohlubování sociálních nerovností při současném oslabování středních vrstev.

Periodická studie Světového ekonomického fóra (WEF) sdružujícího více než 1000 odborníků z oblasti ekonomiky, politiky a akademické obce (například Oxford Martin School University of Oxford a National University of Singapore) *Global Risks Report 2013* predikuje, že v příštích deseti letech poroste příjmová propast mezi bohatými a chudými, a to navzdory slábnutí dluhové krize. Panují obavy, že současná nezaměstnanost v USA i v Evropě zůstane trvale vyloučeni z trhu práce a ztracená pracovní místa ve španělském stavebnictví, Řecku a v Itálii se zřejmě již neobnoví (WEF: 2013).

Pro *sociální dimenzi současnosti* je charakteristický proces postupující *racionalizace byrokratického řízení společnosti*. Nová „železná klec“ racionality v postweberovských tematizacích má vedle všeobecně známých technizace charakter tzv. *mcdonaldizace* (G. Ritzer 2003),⁹¹

řídí se stejnou logikou, jakým se restauracím typu McDonald daří dosahovat vysoké ziskovosti. Veskrze racionální systém organizace společnosti však přerůstá svoje původní určení a vede k iracionálním důsledkům: vzhledem k tomu, že má jako každý systém tendenci eliminovat odchylky, včetně lidské invence, spontaneity a kreativity, vede k podlomení svobodné iniciativy, čímž lidské bytosti kolecky v soukolí, budí odpor či zvyšuje úzkost. Vytváří tedy také značné množství nezamýšlených efektů, včetně vzestupu iracionality jako ochranného opatření proti dehumanizaci.

Technická globalizace je spojována s již zmiňovanou *čtvrtou průmyslovou revolucí* či s tzv. *informační revolucí*. K podstatným projevům technické globalizace patří nejen exponenciální nárůst informací, ale také nezbytnost jejich zpracování a kontroly; právě na tomto pozadí se rodí paradigma *informační společnosti* jako nový interpretační rámec sociální skutečnosti, z něhož se postupně vyvinulo pojetí společnosti jako tzv. *knowledge society*. Nové technologie mění zásadním způsobem hospodářství, rodí se vize ekonomiky založené na znalostech a také zcela nová představa pojetí vědy a úlohy vzdělávání v podmínkách rozvoje znalostí ekonomiky, o nichž budeme hovořit podrobněji v dalších kapitolách.

Technická či technologická globalizace umožnila rozvoj vysoce specializovaných počítačových technologií (na bázi elektronizace a mikroprocesorů), biotechnologií (např. cílená manipulace s geny), technologií na zpracování energií, surovin a materiálů (např. nanotechnologií), které podnítily nejen dynamický rozvoj mnoha oborů (biomedicina, aplikovaná fyzika, informatika), ale přinesly také závažná ohrožení, například možnost nekontrolovatelného virtuálního přelévání finančních toků a spekulativního kapitálu, rozmanité podoby elektronického sliďičství (skutečné zrušení zóny mezi soukromým a veřejným), nové příležitosti pro organizovaný zločin i mezinárodní terorismus a oslabení svobody občanů zaváděním nových kontrolních mechanismů (čipy, biometrické identifikační prvky).

K nejvýznamnějším důsledkům technologické globalizace patří infomační boom, který přinesl kromě okamžité informovanosti také obavy z povrchnosti a otupělosti i vůči velmi závažným skutečnostem. Mnozí se ptají podobně jako Rodríguez Rojo (2000: 80):

„Znamená bohatství a rychlost informace kvalitu a motivaci pro ty, kteří ji přijímají? Nebo vstupujeme stále více do kultury informační banality? Exploduje informace a imploduje význam?“ Naproti tomu optimistická vize radikální informační otevřenosti sází na kartu svobodného toku informací a vidí ho jako pojistku, která donutí vlády a instituce k odpovědnosti a většímu transparentnosti a přispěje ke globálnímu prosazení demokratických svobod. Kritičtí odpůrci naopak upozorňují, že liberalizace komunikačního trhu nahraává ekonomickému zájmu mediálních korporací a zvyšuje riziko monopolizace informace v rukou vlivných hyperglobalizátorů. Způsob, jakým o využití moderních technologií pro vzdělání vymaněné z monopolu veřejné školní instituce uvažoval ve jménu radikálního humanismu v sedmdesátých letech minulého století hlasatel descholarizace I. Illich,⁹² se dnes jeví být snad ještě víc utopický než tehdy, přestože technologie nevidaným způsobem pokročily.

Se současnými technologiemi je spojen nebyvalý rozmach médií, tradičních, ale především těch, která elektronizace nově vytvořila, jako například internetu. Tuto mediální tvář globalizace lze zvažovat ve vztahu k celosvětovému šíření komunikačních prostředků, internacionalizaci mediálního průmyslu a ke globální výměně mediálních forem, žánrů i obsahů (Štětka 2002). Právě poslední jmenovaná rovina vzbuzuje obavy z kulturní homogenizace světa v hollywoodském stylu. Metafora globální vesnice se v tomto ohledu naplňuje téměř beze zbytku, neboť vše probíhá přesně ve smyslu Beckovy teze „globální formy, lokální obsahy“.⁹³

V těchto nových podmínkách lze vcelku oprávněně předpokládat, že komunikační média se již stala „dominantními nosiči kulturních reprezentací“ (Štětka 2002), což znamená, že *mediální vědění* mění roli školy, rodiny, a to nejen pokud jde o jejich možnost řídit a kontrolovat procesy socializace, ale také pokud jde o jejich celkový kognitivní, emoční a sociální vliv na jedince. Na pořadu

92 ILLICH, I. (1971, český 2001), *Deschooling Society*.

93 Není náhodou, že jak televizní, tak filmová produkce se přidržuje osvědčených formátů pořadů, naplňuje je však vlastním kulturním obsahem (jako příklad bývá často uváděn posun od tzv. *myšlové opery* v USA k tele-novele v Latinské Americe).

dne jsou také otázky identity, do jaké míry telehorizonty, virtuální realita, hyperreálný *simulakar* či *komunikační superdálnice* (propojení televize, počítače a internetu) ovlivňují člověka bez ohledu na jeho věk, sociální postavení a vzdělání v jeho každodenním jednání? Jak formují jeho postoje, hodnoty a potřeby? Jakým způsobem utváří počítačové uživatelské myšlenky lidskou mysl, vztah člověka k sobě, ke světu a k druhým lidem? To jsou problémy obecné, antropologicky zcela zásadní.

V neposlední řadě je nutno zmínit ještě *politickou dimenzi* globalizace. Ovykle se uvádí, že vznik nadnárodních prostorů a koncentrace ekonomické a politické moci v rukou vlivných hyperglobalizátorů vede k poklesu role národního státu a jeho suverenity, proto se o současném státu hovoří často jako o *postsuverénním*. Mlčoch uvádí tři dimenze, v nichž se pokles suverenity projevuje. Předně konstatuje, že státy přestávají mít kontrolu nad svým územím v důsledku rozmachu dopravních, informačních a komunikačních technologií. Dále připomíná, že proměny kapitálových trhů v trhy globální nutí státy, aby se účastnily celosvětové soutěže o příliv kapitálových investic, což znamená, že celé země, regiony, ba i kontinenty jsou ohroženy ztrátou zájmu kapitálu o investování. A konečně otřesení suverenity států spadá do toho, že nejsou schopny čelit logice mezinárodních kapitálových trhů, což přináší riziko jejich finanční destabilizace, protože „mocní spekulativní investoři jsou s to svým počínáním ohrozit ekonomiku národních států, jejichž ekonomická nezávislost se tak může stát hříčkou v „atmosféře kasina“, která vede expektace spekulativních investorů“ (Mlčoch 2003: 75-79).

Naproti tomu zastánci možnosti globalizace jako transformované druhé modernity se domnívají, že národní státy jsou stále ještě hlavními aktéry globálního politického řádu, jejich vliv na světové dění je však úměrný úrovni bohatství, vojenské síle a strategickým zájmům, a proto jsou nuceny ke stále větší politické, hospodářské a vojenské kooperaci. Tento jeden z mnoha paradoxů globalizace zapromítunutý do politické sféry pro některé teoretiky globalizace znamená, že mírná ztráta suverenity států může být kompenzována růstem vlivu. Mění se však také samo pojetí státní suverenity jako takové, např. Beck (1997) hovoří o nahrazení exkluzivní suverenity

států postavené na národním principu suverenity inkluzivní, jejímž rysem je příslušnost občanská.

K projevům globalizace na politické úrovni patří také fenomém tzv. *postdemokracie* či *mediální demokracie*. Na správu veřejných věcí mají čím dál větší vliv lobbistické skupiny, volby jako akt výrazu suverenity občanů jsou ovlivňovány zákulisním vyjednáváním a mediální manipulací. Pro postdemokracii je proto příznačná *politika na ulici* jako projev znechucení občanů politikou a rezignace na řešení problémů standardními politickými nástroji.

Globalizace jako ideologická kategorie

Nelze zastírat, že kategorie globalizace je silně ideologicky zatížena, proto lze identifikovat také značnou rozpornost postojů k tomuto jevu. Tzv. *hyperglobalizátoři*, kam lze zahrnout například experty ekonomických organizací, jako je Mezinárodní měnový fond, Světová banka či Světová obchodní organizace, plédují ve prospěch ekonomické verze globalizace, chápou ji jako logické a nezpochybnitelné rozvinutí ekonomiky v podmínkách volného trhu celoplanetárního typu, jako „přirozené zesvětovení pro celou historii kapitalismu“ (Sirůček 2009: 21). Naproti tomu *antiglobalisté* se domnívají, že globalizace je nezdvoudnitelný politický projekt integrace lidstva v jeden politicko-ekonomický systém, za kterým stojí pouze finanční zájmy nadnárodních korporací a velkých hyperglobalizátorů a jehož cílem je celoplanetární imperiální prosazení tzv. *nového kapitalismu*,⁹⁴ spojovaného v počátcích liberalizace ekonomiky, již se ekonomika snažila reagovat na první poválečnou ropnou krizi, se jmény M. Thatcherové a R. Reagana. Právě tzv. *nový kapitalismus* opustil ekonomický liberalismus keynesiánského typu ve prospěch *nové pravice* a odložil myšlenku sociálního státu či sociálně-tržní ekonomiky a odložil myšlenku sociálního státu, který má zajišťovat již jen právní rámec fungování společnosti,

⁹⁴ Termín „nový kapitalismus“ užívá O. Bennet v knize *Cultural Pessimism: Narratives of Decline in the Postmodern World (Kulturní pesimismus: Vyprávění o úpadu v postmoderním světě)*, Edinburgh: Edinburgh University Press, 2001.

obranu před vnějším napadením a zasazovat se o vytváření příznivých podmínek pro podnikání.

Významní *transformacionalisté* (např. A. Giddens či H. Küng) pohlízejí na globalizaci jako na proces, který má sice řadu rozporů, ale také povahu nutnosti a nezvratnosti, a proto je podle nich nutno pokoušet se ji cíleně ovlivňovat či dokonce řídit. Snaží se proto globalizaci vymanit ze zajetí ryze ekonomického neoliberalního diskursu a promýšlet ji jako multidimenzionální jev. Svoje naděje vkládají především do očekávání, že se v pozadí sociálních, ekonomických a politických změn zrodí nový světový řád integrace či internacionalizace celoplanetární společnosti směřující při vhodném usměrňování k překonání neduhů modernity s jejím individualismem a jednostranným racionalismem a k vykročení za její dosavadní hranice. Nejdůležitějším úkolem současnosti je promýšlet možnosti, jak globalizaci kontrolovat a usměrňovat ve prospěch prosperity a stability, vyrovnávání nerovnosti a nastolení globální sociální a etické smlouvy. Způsob, jakým transformacionalisté uvažují o současné epoše, tedy naznačuje, že jejich perspektiva je stále utopická. Podle Giddense v globalizaci hraje významnou roli kapitalistický národní stát, kapitalistická výroba, mezinárodní dělba práce a světový vojenský řád (Giddens 1998: 67). Z tohoto hlediska se podle transformacionalistů nacházíme ve fázi *globalizujícího se kapitalismu*, směřujícího k ustavení jednotného ekonomického, sociálního a politického světového řádu, ve kterém převládne demokracie, globální konsensus v oblasti lidských práv a sociálně-tržní ekonomika. Současný stav světové společnosti však tento trend ne- potvrzuje a už vůbec jej nelze považovat za nezvratný.

Myšlenky transformacionalistů ohledně ekonomické globalizace zpochybnují *skeptikové*, např. P. Hirst a G. Thompson, kteří namítají, že současná světová ekonomika je *polycentrická*, to znamená, že světový trh je rozdělen mezi tři bloky (Evropa, asijsko-pacifická oblast a Severní Amerika), a proto o jednotném světovém hospodářském řádu mluvit nelze (srov. Sirůček - Heczko 2006). Transformacionalisté obvykle přijímají globalizaci jako nezpochybnitelný fakt a příliš nezdůrazňují kategorii zisku, na rozdíl od antiglobalizačních hnutí, která upozorňují, že jde o takové „nevyhnutelné“ a „logické“

vyústění vývoje světového hospodářství, jehož motivem je *pouze* zisk. Reálná existence globálních problémů (populační problém, chudoba, zaostalost, pandemie nemocí, dětská práce, ekologické hrozby, regionální válečné konflikty, mezinárodní terorismus atd.) také ukazuje, že ekonomie založená na neoklasické liberální teorii vyvážané z hodnot a posilující utilitární zaměření člověka může vést v podmínkách postupující internacionalizace k celosvětovým ekonomickým a sociálním konfliktům (Džbánková 2009).

Ti, kteří chápou současnou epochu jako rezignaci na moderní projekt a kritizují výměnu univerzální racionality za pouhou *globalnost*, jako například Bauman (1995: 134), identifikují v globalizaci radikální zvrát v sebepoznání a sebeprožívání Západu, při kterém již nejde o velké úkoly a zlepšení, ale o pouhou *medonalizaci* světa. Tím naznačují, že zbožně-tržní tvář globalizace ruší vazbu na projekt moderny a jeho úsilí o pokrokovější, mravně vyspělejší společnost. Řada odpůrců globalizace se také vymezuje vůči tzv. zneužívání politiky globalizace se také vymezuje vůči němé vojenských zásahů motivovaných ekonomickými a politickými zájmy, na druhou stranu je v současné situaci evidentní, že při potřebném, ba dokonce nevyhnutelném hledání civilizace globálního konsensu nelze ponechat otázku lidských práv jako etického jádra společného soužití stranou.

Zastánci konzervativního pojetí hodnot pozoruhodně často spojují tradicionalismus myšlení a ochranu konvenčního řádu s nastoupením svobodou tržních mechanismů (již klasickým příkladem bylo v tomto smyslu období vlády diktátora Pinocheta v Chile), jiní zas, a to platí zejména pro oblast kultury, výchovy a vzdělávání, nemožnou tržním mechanismům přijít na jméno, jedno zda jinak zastávají postoje konzervativní, liberální, komunitární či kriticko-levicové. Proto je nutno odlišovat argumenty, které se odvíjejí z myšlekové vazby na neohumanistický koncept vzdělanosti a které vyčítají současným vzdělávacím strategiím zejména ztrátu schopnosti náročným způsobem kultivovat myšlenkové perspektivy, od výhrad, které si spíše všímají způsobů, jimiž globalizace a neoliberální myšlení, které ji zaštiťuje, podrobují vzdělávání vlastním ekonomickým zájmům a činí z něj tržní statek.

Na čem se obvykle shodnou všichni, odpůrci i zastánci, je přesvědčení, že vlnkovou lodí globalizace jsou moderní technologie, což znamená, že globalizace nepochybně funguje jako „forma rozvoje výrobních sil“ (Sirůček 2009: 22). Právě nové technologie jsou spojeny se vznikem postindustriální společnosti i jejích informačních sítí umožňujících okamžité sociální interakce v reálném čase. Sociální stránka globalizace proto velmi intenzivně odkazuje ke vzniku nadnárodních sociálních prostorů v podobě tzv. *síťové společnosti*. V této souvislosti teoretikové globalizace, kteří si všímají rostoucí propojenosti sociálních vazeb mezi různými lokálními kontexty a nových možností interakcí na dálku, definují globalizaci především jako „zintenzivnění celosvětových sociálních vztahů, které spojují vzdálené lokality takovým způsobem, že místní události jsou formovány událostmi dějícími se mnoho mil daleko a naopak“ (Giddens 1998: 62). Tento nový typ vzájemné závislosti otevírá otázku opovřednosti a ukazuje, že v současnosti neexistují žádné entity druhého řádu.

Globalizace svými rozpornými dopady provokuje nové formy odporu, objevují se tendence posilovat úlohu lokalit, bránit ohrožené identity, jsou vznášeny požadavky přenášet rozhodovací kompetence na místní úroveň, v paradoxním slova smyslu můžeme tedy hovořit o *globalizaci deglobalizace*, která je stejně všudypřítomná, jako globalizace sama. Na závěr chceme ještě připomenout, že k politické dimenzi současného světa patří také *návrat geopolitiky* vynucený současnými problémy, globalizací terorismu a zrušením konsensu ohledně pravidel vedení spravedlivé války. Přestože tedy po pádu sovětského bloku byla některými teoretiky předvídána optimistická verze vývoje,⁹⁵ svět není uchráněn mocensky motivovaným střetům, lze dokonce říci, že situace je dnes ještě složitější a nestabilnější než začátkem devadesátých let.

95 Např. F. Fukuyama (*Konec dějin a poslední člověk*, český 2002) prorokoval celosvětové prosazení společnosti lidských práv a demokracie, R. Dahrendorf (*Od pádu Židů k válce v Iráku. Nový začátek dějin*, český 2008) hovoří o obnovení perspektivy historického vývoje, který máme ve svých rukou.